

O'ZBEKISTONDA INSON HUQUQLARINI HIMOYA QILISHNING KONSTITUTSIYAVIY KAFOLATLARI

*Qoraqalpoq davlat universiteti
Yuridika fakulteti, Yurisprudensiya
yo'nalishi 105-guruh talabasi
Joldasov Islambek*

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilishning konstitutsiyaviy kafolatlari tahlil qilinadi. Inson huquqlarining oliy qadriyat sifatida e'tirof etilishi, davlat organlarining ushbu huquqlarni ta'minlashdagi vazifalari, sud hokimiyatining mustaqilligi hamda fuqarolarning qonuniy manfaatlarini himoya qilish mexanizmlari yoritilgan. Shuningdek, inson huquqlarini ta'minlash borasida amalga oshirilayotgan islohotlarning ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so'zlar: inson huquqlari, konstitutsiyaviy kafolatlar, fuqarolik erkinliklari, qonun ustuvorligi, sud himoyasi, huquqiy davlat, Ombudsman, adolat, demokratik jamiyat, huquqiy islohotlar.

Inson huquqlari va erkinliklarini ta'minlash demokratik huquqiy davlatning eng muhim belgilaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida inson manfaatlarini oliy qadriyat sifatida e'tirof etilib, ularni himoya qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Mamlakat Konstitutsiyasida insonning sha'ni, qadr-qimmat, huquq va erkinliklari daxlsiz ekanligi mustahkamlangan. Shu sababli inson huquqlarini himoya qilishning konstitutsiyaviy asoslarini o'rganish ham nazariy, ham amaliy jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilishning asosiy huquqiy manbai hisoblanadi. Konstitutsiyada har bir insonning yashash, erkinlik, daxlsizlik, ta'lim olish, mehnat qilish, sog'liqni saqlash va ijtimoiy ta'minot kabi asosiy huquqlari kafolatlangan. Ushbu huquqlar davlat tomonidan tan olinadi, himoya qilinadi va ularning amalga oshirilishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratiladi. Konstitutsiyaviy kafolatlarning muhim jihatlaridan biri qonun ustuvorligi tamoyilidir. Mazkur tamoyilga ko'ra, davlat organlari, mansabdor shaxslar va fuqarolar qonunlarga rioya etishi shart. Qonun ustuvorligi inson huquqlarining buzilishining oldini olishga xizmat qiladi hamda fuqarolarning qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilish imkonini beradi. Huquqiy davlat qurish jarayonida aynan qonun ustuvorligi jamiyat barqarorligi va adolatning muhim omili hisoblanadi.

Inson huquqlarini himoya qilishda sud hokimiyati alohida o'rin tutadi. Fuqarolar o'z huquqlari buzilgan taqdirda sudga murojaat qilish huquqiga ega. Sudlarning mustaqilligi va xolisligi inson huquqlarini samarali himoya qilishning muhim sharti sanaladi. Sud tomonidan chiqarilgan qarorlarning majburiyligi esa adolatning ta'minlanishiga xizmat qiladi. So'nggi yillarda sud-huquq tizimida amalga oshirilgan islohotlar fuqarolarning odil sudlovga bo'lgan ishonchini yanada mustahkamlashga qaratilgan. O'zbekistonda inson huquqlarini himoya qilishning institutsional mexanizmlari ham shakllantirilgan. Xususan, Oliy Majlisning Inson huquqlari bo'yicha vakili (Ombudsman), Bolalar ombudsmani va Inson huquqlari bo'yicha Milliy markaz faoliyat yuritmoqda. Ushbu institutlar fuqarolarning murojaatlarini ko'rib chiqish, huquq buzilishlarining oldini olish hamda inson huquqlarini targ'ib qilish borasida muhim vazifalarni bajaradi.

Konstitutsiyada fuqarolarning fikr bildirish, so'z erkinligi, vijdon erkinligi, birlashish va davlat boshqaruvida ishtirok etish huquqlari ham mustahkamlangan. Mazkur huquqlar demokratik jamiyatning ajralmas qismi bo'lib, fuqarolarning ijtimoiy-siyosiy hayotdagi faolligini oshirishga xizmat qiladi. Davlat tomonidan ushbu huquqlarning amalga oshirilishi uchun huquqiy va tashkiliy mexanizmlar yaratilgan. Bugungi kunda inson huquqlarini himoya qilish sohasida xalqaro standartlarni milliy qonunchilikka joriy etish ishlari izchil davom ettirilmoqda. O'zbekiston ko'plab xalqaro huquqiy hujjatlarga qo'shilgan bo'lib, ularning normalarini amaliyotga tatbiq etish orqali inson huquqlarini himoya qilish tizimini takomillashtirib bormoqda. Bu esa mamlakatning xalqaro maydondagi nufuzini oshirish va fuqarolarning huquqiy himoyasini kuchaytirishga xizmat qilmoqda. Konstitutsiyaviy kafolatlarning samaradorligi nafaqat huquqiy normalarning mavjudligi, balki ularning amaliyotda to'liq va izchil qo'llanilishiga ham bog'liqdir. Shu nuqtai nazardan, davlat organlari faoliyatining ochiqligi va shaffofligini ta'minlash inson huquqlarini himoya qilishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Fuqarolarning davlat boshqaruvi jarayonlarida ishtirok etishi, jamoatchilik nazoratining kuchaytirilishi hamda axborot olish huquqining kafolatlanishi demokratik tamoyillarning mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Natijada davlat va jamiyat o'rtasidagi o'zaro ishonch yanada ortadi.

Fuqarolarning huquqiy madaniyati va huquqiy ongini yuksaltirish ham inson huquqlarini himoya qilish tizimining muhim tarkibiy qismi sanaladi. Huquq va majburiyatlarini yaxshi bilgan shaxs o'z manfaatlarini qonuniy yo'llar bilan himoya qila oladi. Shu sababli ta'lim muassasalarida huquqiy bilimlarni keng targ'ib etish, aholining huquqiy savodxonligini oshirish va huquqiy targ'ibot tadbirlarini muntazam tashkil etish alohida ahamiyat kasb etadi. Bu esa jamiyatda qonunga hurmat ruhini shakllantirishga yordam beradi. Konstitutsiyada belgilangan tenglik prinsipi ham inson huquqlarini himoya qilishning asosiy kafolatlaridan biridir. Mazkur prinsipga ko'ra,

barcha fuqarolar jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi yoki boshqa belgilaridan qat'i nazar qonun oldida tengdir. Tenglik tamoyili jamiyatda adolatni qaror toptirish, kamsitishlarning oldini olish hamda har bir shaxs uchun teng imkoniyatlar yaratishga xizmat qiladi. Ayniqsa, ayollar, bolalar, nogironligi bo'lgan shaxslar va boshqa ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarning huquqlarini ta'minlash ushbu prinsipning amaliy ifodasidir.

Mulk huquqining daxlsizligi ham konstitutsiyaviy kafolatlar tizimida alohida o'rin egallaydi. Har bir fuqaro qonun asosida mulkka egalik qilish, undan foydalanish va uni tasarruf etish huquqiga ega. Davlat mulkdorlarning huquqlarini himoya qiladi va qonunda nazarda tutilmagan hollarda mulkni majburiy ravishda tortib olishga yo'l qo'ymaydi. Ushbu kafolatlar iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish va fuqarolarning farovonligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Konstitutsiyada shaxsiy hayot daxlsizligi, yozishmalar sirini saqlash va shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish huquqlari ham mustahkamlangan. Zamonaviy axborot texnologiyalari rivojlanayotgan sharoitda ushbu huquqlarning himoya qilinishi tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shaxsiy ma'lumotlarning qonunga xilof ravishda tarqatilishiga yo'l qo'ymaslik, fuqarolarning axborot xavfsizligini ta'minlash ham inson huquqlarini himoya qilishning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar inson huquqlari va erkinliklarini yanada mustahkamlashga qaratilgan. Xususan, sud-huquq tizimini modernizatsiya qilish, davlat xizmatlari sifatini oshirish, korrupsiyaga qarshi kurashish hamda fuqarolarning murojaatlari bilan ishlash mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha olib borilayotgan chora-tadbirlar inson manfaatlarini ta'minlashga xizmat qilmoqda. Bu jarayonlar konstitutsiyaviy kafolatlarning amaliy samaradorligini oshirib, fuqarolarning huquq va erkinliklarini yanada ishonchli himoya qilish imkonini bermoqda.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston Respublikasida inson huquqlarini himoya qilishning konstitutsiyaviy kafolatlari keng va mustahkam huquqiy asosga ega. Konstitutsiyada belgilangan huquq va erkinliklar, qonun ustuvorligi tamoyili, mustaqil sud hokimiyati hamda maxsus inson huquqlari institutlari fuqarolarning qonuniy manfaatlarini himoya qilishda muhim rol o'ynaydi. Inson huquqlarini ta'minlash va himoya qilishga qaratilgan islohotlarning izchil davom ettirilishi demokratik huquqiy davlat va kuchli fuqarolik jamiyatini rivojlantirishning muhim omili hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. – BMT, 1948.

3. O'zbekiston Respublikasining "Oliy Majlisning Inson huquqlari bo'yicha vakili (Ombudsman) to'g'risida"gi Qonuni.
4. Odilqoriyev X.T. Davlat va huquq nazariyasi. – Toshkent: Adolat, 2020.
5. Saidov A.X. Inson huquqlari: nazariya va amaliyot. – Toshkent, 2021.